

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Fredrik Salö

Omvänt umgängessabotage

Kan lojalitet mellan avtalsparter uppnås genom fångarnas dilemma?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Joel Eriksson

Termin: VT 2017

Som barn tar man kärleken för given;
Allting annat är mot ens natur

Björn Afzelius

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
Sammanfattning	5
Summary	6
1. Inledning	7
1.1. Allmänt.....	7
1.2. Syfte	8
1.3. Problemformulering.....	8
1.4. Avgränsning	9
1.5. Metod	9
1.6. Material.....	9
1.7. Forskning.....	10
1.8. Disposition	11
2. Vårdnadstvister	12
2.1. Barnets bästa	12
2.2. Konflikter om barn	12
2.3. Vanligt umgängessabotage	13
2.4. Samarbetssamtal	13
2.5. Historiska aspekter	14
3. Rättsteorier	15
3.1. Strategiska spel	15
3.2. Samarbete	16
3.3. Fångarnas dilemma	16
4. Analys	19
4.1. Utgångspunkt.....	20
4.2. Första förbättringen.....	21
4.3. Konsekvenser av första lösningen.....	22
4.4. Lösningen på nya problem	23
5. Avtalsformuleringar	26
5.1. Sanktioner av umgängeshindrande natur.....	26
5.2. Sanktioner av ekonomisk natur	27
5.3. Sanktioner mot okynnesanmälningar	28

6. Slutsatser	29
7. Referenser	30
7.1. Onlinekällor.....	30
7.2. Offentligt tryck.....	30
7.3. Litteratur.....	31
7.4. Rättsfall.....	31

Sammanfattning

Jag har identifierat ett speciellt samarbetsproblem inom området frånskilda föräldrars umgänge med sina gemensamma barn. Det handlar om att ena föräldern inte fullgör sitt umgänge utan bara uteblir. Jag har kallat detta för omvänt umgängessabotage. Jag har inte i dagens regelverk funnit någon rättslig lösning när detta problem inträffar. Därför har jag undersökt om problemet kan förebyggas genom avtal i förväg.

Jag har analyserat den konfliktladdade situationen utifrån spelteorin fångarnas dilemma. Denna kännetecknas av att det bästa gemensamma utfallet av en konflikt-situation inte uppnås eftersom detta utfall endast uppnås när båda parter väljer samarbete samtidigt som det valet utsätter parten som väljer samarbete för stor risk om den andra parten inte väljer samarbete.

Jag har undersökt om det går påverka parternas beteende genom att införa sanktioner för det oönskade beteendet. När sanktionerna infördes testade jag den nya situationen med hjälp av spelteorin. Det visade sig att detta fungerade.

Då identifierade jag en ny risk, okynnesanmälningar. Denna risk hanteras genom rättegångsbalkens regler om hur en förlorande part får ta rättegångskostnaderna.

När jag kommit fram till att det oönskade beteendet jag kallar omvänt umgänges-sabotage kan förebyggas med inspiration från spelteorierna undersökte jag vilka sanktioner som skulle kunna tänkas fungera. Jag noterade att viten och skadestånd har denna typ av handlingsdirigerande funktion och formulerade därefter avtalsklausuler som skulle kunna fungera.

Spelteorin har på detta sätt visat sig fungera för att analysera svåra situationer där samarbete tycks vara svåra att hitta. Jag ser detta som väldigt inspirerande. Inte minst för att om vi inte försöker komma till rätta med samarbetsproblem mellan frånskilda föräldrar riskerar vi att barnets bästa åsidosätts. Vi kan inte utgå från att vuxna tar kärleken för barnen för givet. Rättsordningen, den privata eller offentliga, måste erbjuda verktyg. Det är glädjande att det kan finnas sådana verktyg.

Summary

I have identified a special form of problem of cooperation in the field of divorced parents spending time with their children. The problem is that one parent is being absent and does not fulfil the spending with the children. I have called it *reverse visitation interference*. I haven't found any legal solution of that problem. Therefore, I have evaluated if the problem can be prevented in advance by agreements.

The very conflicted situation has been analyzed by the game theory 'The Prisoners' Dilemma'. That is characterized by the fact that the best common outcome of the conflict situation isn't reached because this happens only when both parties choose cooperation and neither party chooses that because it tends to be very risky if the other party does not choose cooperation.

I have examined if sanctions can affect the non-wanted behaviour. After the sanctions were introduced to the game I once again used game theory to examine the situation. It turned out that it worked.

Then I identified another unwanted behaviour, mischievous notifications. This risk is handled by the code of judicial procedure (rättegångsbalken). The losing party must pay for both parties' legal costs.

After I concluded that the non-wanted behaviour that I called reverse visitation interference can be prevented with inspiration from the analysed game theories I tried to construct sanctions. I then concluded that fines or indemnity have the wanted form of acting correction effect. Then I formulated contractual terms that should work.

The game theory has showed me to work when dealing about analysing difficult situations where cooperation seems to be hard to find. I find this very inspiring. If we don't try to find solutions with problems of cooperation between divorced parents we risk that the best interests of the child shall not be a primary consideration. We can't assume that grown-ups take love for their children first. The legal system, either private or public, must offer tools. It is gratifying that it might be this kind of tools.

1. Inledning

1.1. Allmänt

Vårdnadstvister handlar vanligen om att två parter strider om en begränsad resurs. Båda förutsätts vilja ha hand om sitt gemensamma barn. Konflikten handlar om bäst rätt. Båda parterna vill ha rätt till vårdnad och umgänge med barnet. I dessa sammanhang talar man ibland om umgängessabotage när den ena föräldern vidtar åtgärder för att den andra föräldern inte ska få träffa sitt barn. Jag har identifierat en annan vårdnadskonflikt, nämligen att ena parten inte utövar umgänget. Konflikten handlar om att en förälder inte kommer och hämtar barnen inför sin period av umgänge. Den konflikt jag vill undersöka i denna uppsats har jag gett namnet *omvänt umgängessabotage*.

Konsekvenserna av omvänt umgängessabotage är ett lidande för alla parter och man kan fråga sig varför det sker. Det är uppsatsens syfte att reda ut detta. Jag har antagit att orsaken till omvänt umgängessabotage är att man på så sätt skadar den andra föräldern. Detta har betydelse för att försöka hitta lösningen. Det är inte svårt att anta att barnen känner sig svikna när mamma eller pappa inte dyker upp på förväntad tid. De emotionella banden riskerar att brytas.

Även den drabbade föräldern lider. Hur mycket man än älskar sina barn kan det vara nog så viktigt med egentid för att slappna av. Det är troligen en större påfrestning att vara ensamstående med praktiskt vård- och tillsynsansvar än att även i vardagen dela detta med annan.

Omvänt umgängessabotage kan också skapa ekonomiska skador. En förälder som beställt och betalt en resa kan bli tvungen att stanna hemma om den andra föräldern inte tar över vårdnaden av barnen. Den saboterande föräldern kan "glömma" hämtningen och då omöjliggöra den andra förälderns resa.

Omvänt umgängessabotage är en form av samarbetsproblem. Jag har därför velat undersöka om spelteori, som i vår utbildning introducerades genom ett spelteoretiskt socialt experiment skulle kunna fungera som stöd för att förebygga omvänt umgängessabotage eller omvänt, främja samarbete.

Dessa tankar och erfarenheter är grunderna till varför jag valt mitt ämne. Jag hoppas därmed kunna övertyga läsaren att problemet är värt att tas på allvar.

1.2. Syfte

Omvänt umgängessabotage kan inte beivras med dagens lagstiftning. Den yttersta konsekvensen av att föräldrarna inte sköter sitt föräldraansvar är att det allmänna vidtar åtgärder för att säkerställa barnets behov. Detta blir inte fallet om det finns den andra föräldern tar sitt ansvar. Trots det kan det uppstå problem när en helg utan barn plötsligt måste ändras till att bli en helg med barn. Att barnet lider är uppenbart.

Om det visar sig att min lösning fungerar kan den sannolikt också tillämpas på andra kontraktsituationer där samarbete mellan parter behöver säkerställas för bådars eller tredje parts skull.

1.3. Problemformulering

Jag är intresserad av om samarbete kan hanteras i avtal. Eftersom det inte finns någon möjlighet för det allmänna att tvinga fram en lösning i efterhand vill jag undersöka om omvänt umgängessabotage skulle kunna förebyggas med att utformningen av vårdnadsavtalet får inflytande av *spelteorin fångarnas dilemma*.

Jag vill också försöka utforma några formuleringar som kan användas som ett modellkontrakt i vårdnadsavtal för att undvika att någon part gör sig skyldig till omvänt umgängessabotage.

Jag vill att denna uppsats ska ge svar på följande frågor:

- Kan man använda modellen från spelteorin, fångarnas dilemma, för att utforma ett vårdnadsavtal som förhindrar omvänt umgängessabotage?
- Förutsatt att detta går; hur skulle man då kunna formulera sådana avtalsvillkor?

1.4. Avgränsning

Jag har inte för avsikt att beröra frågor som handlar om vanligt umgängessabotage där den ena parten vägrar den andra parten rätten till vårdnad och umgänge. Jag har inte heller för avsikt att utreda hur ett faktiskt uteblivande av vårdnad och umgänge, tillsyn, kan resultera i skadeståndsanspråk.

Jag har utgått från att syftet är att påtvinga den andra föräldern oplanerat umgänge i syfte att skada denne. Jag har dock inte för avsikt att belägga vilka grunder som kan ligga bakom det oönskade beteende jag kallar omvänt umgängessabotage.

1.5. Metod

Den metod jag valt för att undersöka detta problem har gått ut på att studera spelteoretisk litteratur och därefter med hjälp av modellerna från spelteorin självständigt analysera hur förändrade förutsättningar för omvänt umgängessabotage kan förhindra detta oönskade beteende.

Metoden jag har valt har medfört få källor och mycket eget tanke- och analysarbete.

1.6. Material

När jag valt litteratur att studera för denna uppsats har jag utgått från tidigare kurslitteratur, både inom allmän rättslära, där spelteori introducerades men också litteratur om barn- och föräldrarätt. Dessutom har jag återvänt till litteratur om skadestånd för att studera sanktioner. Även kurslitteraturen för uppsatskursen har berört avsnitt jag valt att ta med i uppsatsen, inte minst beskrivningar av rättsordningens funktion och konsekvenser av att det inte finns någon rättsordning.

För fördjupad kunskap om spelteori har jag använt mig av dels en översiktsrapport från Försvarets forskningsanstalt samt en introducerande bok om spelteori.

För att skaffa mig en bild av forskningsläget på spelteorins område har jag använt olika universitets och Nobelprisets hemsidor. Ett rättsfall, lagtext och en SOU har studerats för att undersöka om omvänt umgängessabotage är identifierat inom barn- och familjerättens område.

1.7. Forskning

Spelteori kan användas i många vetenskapliga områden. På universitetet i Uppsala forskar man om hur spelteori kan användas i utveckling av datorspel, t.ex. schack.¹

På Göteborgs universitet är Martin Dufwenberg gästprofessor. Han har använt spelteori för att ta fram en matematisk formel för snällhet. Han berättar att, vilket jag finner ytterst intressant just i samband med denna uppsats ämne, att nationalekonomer traditionellt utgått från att människor har materiell vinning som grund för sitt handlande. Det ska förstås som att man bortsett från känslors betydelse vilket Dufwenberg menar är fel.²

År 2005 delades Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne (Nobelpriset i ekonomi) mellan Robert J. Aumann och Thomas C. Schelling. De fick priset med följande motivering: ”for having enhanced our understanding of conflict and cooperation through game-theory analysis”³

---

¹ Uppsala universitet, Institutionen för speldesign, hemsida 2017-05-18.

² Göteborgs universitet, Handelshögskolan, hemsida 2017-05-18.

³ Nobelstiftelsen, hemsida 2017-05-18.

1.8. Disposition

Först kommer jag att helt kort gå igenom vårdnadstvister för att visa hur det traditionella begreppet umgängessabotage ser ut och visa att det omvända umgängessabotaget inte berörs i litteratur eller praxis. Jag vill också visa att lagstiftaren ser samarbete mellan föräldrar som ett önskat tillstånd.

Därefter kommer jag att kort gå igenom något om rätt och strategiska spel i syfte att läsaren därefter ska kunna följa med i mitt resonemang om det är möjligt att prekontraktuellt kunna förebygga denna typ av problem.

2. Vårdnadstvister

I detta kapitel ska jag kort redogöra för hur frågor om umgänge hanteras av lagstiftaren. Syftet med detta är att visa att det omvända umgängessabotaget inte uppmärksammas av lagstiftaren.

2.1. Barnets bästa

Enligt Föräldrabalken 6 kap 2 a § ska det vid alla beslut som rör barns vårdnad, boende och umgänge vara barnets bästa som är avgörande. Det finns ingen entydig definition på vad som är barnets bästa men omvårdnad, trygghet och en god fostran, samt att barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling liksom en nära och god kontakt med båda föräldrarna nämns i Lexino.⁴

2.2. Konflikter om barn

I mars 2017 överlämnades *Se Barnet!*, som är titeln på betänkandet av 2014 års vårdnadsutredning (SOU 2017:6) till statsrådet Morgan Johansson. Betänkandet identifierar två typer av konflikter om barn. För det första en intressekonflikt där båda föräldrarna vill utöva vårdnad och umgänge med barnet och för det andra en värdekonflikt som handlar om att föräldrarna är oeniga om viktiga beslut om barnet,

---

⁴ Oldenstedt, 2017

t.ex. val av skola, föräldrarnas förmåga som förälder, religiösa skillnader eller missbruk. Vidare konstaterar utredningen att många vårdsmål består av kombinationer.

Slutsatsen av ovan sagda är alltså att utredningen inte identifierat konflikt-situationerna som jag betecknar som omvänt umgängessabotage. Utredningen har fokuserat på de typsituationer där båda föräldrarna vill ha vårdnaden.

2.3. Vanligt umgängessabotage

Denna uppsats handlar om umgängessabotage fast i en annan form än den vanliga. Jag har valt att mycket kort redogöra för hur rättslaget ser ut i fråga om umgängessabotage. Syftet med denna korta framställning är att belysa att umgängessabotage ses som negativt för barnen.

I NJA 1989 s. 335 behandlades frågan om mammans åtgärder för att hindra fadern att utöva vårdnad och umgänge med dottern skulle medföra att vårdnaden överfördes till pappan. HD kom fram till att mammans åtgärder inte var förenliga med barnets bästa och att pappan därför skulle få ensam vårdnad.

2.4. Samarbetssamtal

Rätten kan utdöma tvingande samarbetsamtal, Föräldrabalken 6 kap. 18 §, 2 st. I propositionen⁵ sägs att om att en förälder inte deltar i samarbetsamtal kan detta anses tala emot föräldrarnas lämplighet. Det visar att samarbete och samtal har ansetts vara viktigt när det gäller umgänges- och vårdnadsfrågor.

Hur samarbetsamtal ska bedrivas regleras i Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge (SOSFS 2012:4). På sidan 6 kan man läsa om ramen för samarbetsamtalen:

---

⁵ Prop 1990/91:8, s. 30.

Samtalen bör ha en tydlig struktur och inriktas på

- hur barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna bäst tillgodoses,
- barnets behov i övrigt,
- framtiden,
- föräldrarnas samarbetsförmåga och
- att en lösning nås.

Samtalsledaren bör vara särskilt uppmärksam på om destruktiva anklagelser förekommer mellan föräldrarna och i så fall sätta stopp för dem.

Samtalsledaren bör ta reda på i vilken utsträckning barnet har bevittnat våld, andra övergrepp eller kränkande behandling och hur barnet har reagerat. Vidare bör samtalsledaren ta reda på om barnet självt har blivit utsatt och om barnet kan behöva stöd.

Vi ser att det finns skrivningar som skulle kunna ha identifierat det omvända umgängessabotaget. Jag menar att samtliga strecksatser talar för att undvika varje form av umgängessabotage.

2.5. Historiska aspekter

Det var 1973 som bedömningen av fadern och modern i samband med vårdnadstvister skulle göras på samma villkor. Tidigare hade moderns vårdnad av barn presumerats. Den gemensamma vårdnaden för ogifta och frånskilda föräldrar infördes 1976. I SOU 1978:10, Barnens rätt I från 1979 diskuterade man om vårdnadsbegreppet skulle ersättas med ett föräldraansvarsbegrepp.

Begreppet samarbetsamtal, som är en skyldighet för kommuner att erbjuda föräldrar enligt socialtjänstlagen (2001:453), 5 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) infördes 1983.⁶ (5).

---

⁶ Saldeen, 2013

3. Rättsteorier

I detta avsnitt kommer jag att redogöra för de teorier som uppsatsen bygger på i avsnitt 4. Jag kommer att gå igenom vad som avses med strategiska spel och reflektera över hur problemet med det omvända umgängessabotaget liknar de samarbets- och lojalitetsproblem rättsordningen i stort hanterar och hur samma teoretiska modeller som kan användas för att rättfärdiga en rättsordning även kan tillämpas på detta problem.

3.1. Strategiska spel

Ett strategiskt spel är definieras som en situation där flera personer har att välja på olika alternativ baserat på information av hur utfallen ser ut för personen. Det antas vidare att personerna har olika preferenser för de olika utfallen.⁷ Vid en situation där två föräldrar ska hantera en gemensam vårdnad eller ett delat umgänge av gemensamma barn skulle dessa val kunna vara umgänge eller umgängessabotage.

För att förstå det omvända umgängessabotaget måste man förstå att utfall inte bara handlar om barnet. Den förälder som inte kommer till i förväg bestämda möten och hämtningar av barnet har alltså vägt in annat i sina preferenser än umgänge med barn och barnets bästa. Vilka dessa preferenser är ligger utanför denna uppsats. Vad som däremot senare kommer att hanteras är hur dessa preferenser kan förändras och främja samarbetet för barnets och båda föräldrars bästa.

---

⁷ Molander, 1984

3.2. Samarbete

Den fråga detta arbete handlar om kan kort beskrivas handla om hur man får två föräldrar, som lämnat varandra, att samarbeta kring frågor om barn, umgänge med barnen, barnens uppfostran och förvaltning av barnets förmögenhet. Som i alla former av samarbeten tar parterna risker baserat på om den andra parten inte fullföljer sina förpliktelser. Detta får samarbetsprojektet att kollapsa.⁸ Det kollapsade samarbetet drabbar främst barnen men även den andra föräldern.

3.3. Fångarnas dilemma

Ett känt strategiskt spel kallas fångarnas dilemma (The Prisoners' Dilemma).⁹ Det kännetecknas av att den absolut bästa lösningen för båda parterna är att båda samarbetar. Men i spelet är inte parterna säkra på att den andra parten väljer samarbete. Det är också så att en part får ett sämre utfall om den försöker samarbeta medan den andra parten väljer att inte samarbeta. Därför blir det ett högt risktagande för en part att välja samarbete om den inte är säker på att även den andra parten väljer samarbete. Det bästa för varje part är alltså att inte samarbeta. Fångarnas dilemma innebär att när varje part väljer sitt bästa alternativ, ickesamarbete, blir det ett gemensamt sämre utfall än om parterna båda valt samarbete.¹⁰

Dahlman beskriver i avsnitt 3.5 i sin bok ett standardexempel på fångarnas dilemma. Det handlar om två bönder, A och B, med tillgång till en gemensam äng som används för bete. Ängen är stor nog för två kor och ger då en sammanlagd vinst med 20 enheter. Vid tre kor blir den sammanlagda vinsten 18 enheter och vid fyra kor blir den sammanlagda vinsten 16 enheter.

---

⁸ Dahlman, 2010.

⁹ Molander, 1985 samt Binmore, 2012.

¹⁰ Dahlman, 2010.

En utfallsmatris ser alltså ut enligt följande:

		Bonde B	
		En ko	Två kor
Bonde A	En ko	10, 10	6, 12
	Två kor	12, 6	8, 8

Bonde A kommer att sända två kor till betet eftersom det ger honom antingen 12 eller 8 enheter beroende på hur bonde B agerar. På samma sätt kommer bonde B att sända två kor till betet eftersom det på samma sätt ger honom antingen 12 eller 8 enheter beroende på hur bonde A agerar. Att någon av bönderna skulle sända endast en ko, vilket sammanlagt ger högst vinst, är osannolikt eftersom den som gör så riskerar att få endast 6 enheter om den andra bonden sänder två. För att så ska ske, vilket alltså maximerar utfallet för dem tillsammans, krävs antingen att de kommer upprepa sitt spel år efter år eller att någon form av regel finns som tvingar den som skickar två kor att "böta"¹¹.

Om böterna är tillräckligt höga, 4 enheter som inte tillfaller någon av bönderna, kommer utfallsmatrisen att se ut så här:

		Bonde B	
		En ko	Två kor
Bonde A	En ko	10, 10	6, 8
	Två kor	8, 6	8, 8

Både bonde A och B kommer att sända en ko till betet eftersom det ger honom antingen 10 eller 8 enheter beroende på hur den andra bonden agerar. Eftersom båda då sänder en ko så blir utfallet 10 enheter för båda. Böterna, eller egentligen hotet om böter påverkar alltså bönderna att välja det alternativ som leder till maximalt utfall för

---

¹¹ Det behöver inte vara fråga om böter i straffrättslig mening. Ett bättre ordval hade varit ekonomiska sanktioner, men jag har här valt att använda samma ord som Dahlman gör i sin bok.

båda. Det är denna tanke jag vill prova att skapa avtalsvillkor för att förebygga omvända umgängessabotage.

4. Analys

I detta avsnitt kommer vi att följa ett föräldrapar, X och Y, som har en rättsligt bindande överenskommelse att barnen bor hos X i veckorna samt vartannat veckoslut och vartannat veckoslut hos Y. Y kommer efter en tid att påbörja med omvänt umgängessabotage genom att, utan förvarning och utan giltiga skäl som sjukdom eller liknande, inte hämta barnen och utöva sitt umgänge under sina helger. Anledningen till detta kan förefalla irrationellt men jag har utgått från att det finns någon fördel för Y. Vilken faller, som tidigare nämnts, utanför denna uppsats frågeställning. Vi måste utgå från att Y upplever sig få en fördel genom sitt beteende.

Som noterats i avsnitt 2 Vårdnadstvister finns inte något i lagstiftningen som kan hjälpa X att tvinga Y att fullfölja sitt umgänge. Vi kommer därför att pröva om avtalade viten kan ändra utfallet. Detta känner vi igen från hot om böter som i avsnittet 3.3 Fångarnas dilemma. I fortsättningen kommer jag beteckna dessa sanktioner eftersom jag inte vill låsa tanken till ekonomiska styrmedel.

För att kunna tillämpa spelteorierna har vi behövt översätta utfallen till något jämförbart. I avsnitt 3.3 har Dahlman i sitt exempel valt att bara hantera pengar. Ekonomiskt utfall och sanktioner i samma valuta. I denna uppsats tabeller kommer jag att använda *utfallspoäng* på de olika handlingsalternativen. Utfallspoängen ska inte tolkas som något annat än jämförande tal. Under avsnitt 5 kommer jag att diskutera om hur olika utfallspoäng bör beräknas. Vi ska notera att vi alltså har att försöka jämföra så vitt skilda storheter som barnens behov av båda föräldrar, den andra förälderns tillit till samarbetet och kanske sanktioner i form av pengar.

Jag har valt att värdera dessa enligt följande:

Planerat umgänge, för båda	10
Oplanerat umgänge, för X	1
Omvänt umgängessabotage ¹² , för Y	15
Sanktioner för omvänt umgängessabotage, för Y	1

Att jag valt att sätta samma utfallspoäng för både X och Y är för att jag menar att såväl barn som föräldrar har ett grundläggande intresse av att få umgås tillsammans¹³. Den utgångspunkten förändras inte av att X börjar med omvänt umgängessabotage. Min utgångspunkt är att detta görs av andra orsaker. Det omvända umgängessabotaget handlar om att inte träffa sina barn trots att man vet att barnen far illa av detta.

Vi måste skilja på omvänt umgängessabotage och vårdnadssvikt av annan anledning. En förälder som är sjuk eller inte tycker sig klara av umgänget med barnen baserat på barnens bästa bedriver inte omvänt umgängessabotage. Sanktionerna ska bara träffa omvänt umgängessabotage.

4.1. Utgångspunkt

Utgångspunkten är att det inte finns sanktioner som ändrar beteendet. Detta påminner om Dahlmans beskrivning av det Hobbes kallar naturtillstånd och är otryggt och fattigt.¹⁴ Otryggheten gäller både barnen och föräldern X. Båda riskerar att få låga utfallspoäng om förälder Y tycker sig se fördelar med att inte hämta barnen. I utgångsläget ser utfallsmatrisen ut enligt följande:

---

¹² Vad det beror på att Y värderar detta beteende högt ligger utanför uppsatsen.

¹³ Jfr med uttrycket barnets bästa och rättspraxis om hur man ser på umgängessabotage.

¹⁴ Dahlman, 2010.

	Förälder X		
Förälder Y		Följa avtalet ¹⁵	Bryta avtalet ¹⁶
	Hämta barnen	10, 10	umgängessabotage ¹⁷
	Inte hämta barnen	15, 1	vårdnadssvikt ¹⁸

Notera att Y inte kommer att hämta barnen. Genom att inte hämta barnen får Y ett större utfall än om Y hämtar barnen.

Utfallet för X blir lägre när Y väljer att inte hämta barnen. Vad X gör påverkar inte Y. Om X bryter avtalet uppstår situationer som inte bearbetas inte i denna uppsats.

Barnens utfall sjunker från 20 till 16 sedan Y identifierat sina utfallspoäng som högre genom att inte hämta barnen.

4.2. Första förbättringen

Låt oss nu se på hur idén om sanktioner kan ändra spelmatrisen. Vi har att utgå från att sanktionerna verkligen ändrar Y:s preferens endast i fråga om utfall. Innan sanktionerna döms ut måste vi alltså notera att utfallspoängen verkligen överensstämmer med förutsättningarna. Sanktionerna får förstås inte vara så konstruerade att Y väljer att hämta barnen om Y inte värderar umgänget så som gjorts tidigare.

Det kan finnas goda grunder för Y att inte umgås med barnen som inte är umgängessabotage. Y kan bli sjuk eller i värsta fall kunna tänkas ha t.ex. anknytningsproblem till barnen eller känna sig otillräcklig och då mena att umgänget inte är förenat med barnens bästa. Dessa situationer lägger jag dock åt sidan genom att definiera det som fallande utanför varje form av sabotage. Umgänge är inte alltid förenligt med

---

¹⁵ Att följa avtalet innebär att X lämnar barnen till Y enligt plan men också att X själv umgås med barnen i det fall Y inte hämtar dem.

¹⁶ Att bryta avtalet innebär att X inte lämnar barnen till Y men också att X inte umgås med barnen även i det fall Y inte hämtar dem.

¹⁷ Traditionellt umgängessabotage som ej vidare behandlas i denna uppsats.

¹⁸ Vårdnadssvikt, alltså när ingen vuxen umgås eller ser efter barnen bearbetas inte i denna uppsats. För vårdnadssvikt finns socialtjänstens lösningar.

barnens bästa. Däremot är ingen form av umgängessabotage förenligt med barnens bästa.

	Förälder X		
Förälder Y		Följa avtalet	Bryta avtalet
	Hämta barnen	10,10	umgängessabotage
	Inte hämta barnen	1, 1	Vårdnadssvikt

Idén att sanktioner ändrar Y:s värdering stämmer. Om vi kan hitta rätt sanktioner, oavsett om det ska vara med pengar eller möjligen med annat, kan vi alltså lösa Y:s beteende. Det är också viktigt att sanktionerna inte döms ut vid andra anledningar.

4.3. Konsekvenser av första lösningen

När spelet förändrats genom sanktioner så finns det en risk att föräldern X vill att Y ska utsättas för sanktioner. Förhållandet mellan X och Y är i grunden inte gott och utgångspunkten för detta resonemang har varit att samarbetsviljan inte är naturlig.

Jag ser en risk för att X kommer att försöka få Y fälld för omvänt umgängessabotage. Det tycks finnas en vilja att sabotera livet i så stor omfattning som möjligt s

Det finns alltså risk för att utfallspoängtabellen ändras genom att sanktioner införs för omvänt umgängessabotage. Låt oss anta följande utfallspoäng:

Planerat umgänge, för båda	10
Oplanerat umgänge, för X	1
Utdömda sanktioner för omvänt umgängessabotage, för Y	1
Utdömda sanktioner för omvänt umgängessabotage, för X	15

Detta leder till en ny spelmatris:

	Förälder X ¹⁹		
		Följa avtalet	Anmäla Y
Förälder Y	Hämta barnen ²⁰	10,10	1, 15
	Inte hämta barnen	—	1, 15

Vad denna matris visar är att X nu kommer att anmäla Y för omvänt umgängessabotage. Frågan är om detta kommer att göras oavsett om något sådant existerar eller inte. Har vi genom sanktionerna skapat ett nytt problem? Detta är ju inte önskvärt. Sanktionen har haft effekt på Y som upphört med sitt oönskade beteende men X har fått ökat utfall genom att anmäla Y. Om X inte har något att förlora på att anmäla och driva konflikten vidare i domstol är risken alltså stor att så sker. Detta kommer att utredas nedan i avsnitt 4.4

Det utfall som är markerat med streck innebär ju att X inte skulle anmäla Y för omvänt umgängessabotage trots att ett sådant har inträffat. Detta scenario kommer inte att väljas.

4.4. Lösningen på nya problem

Grundprincipen vad gäller rättegångskostnader är att förlorande part bär sina egna kostnader och dessutom motpartens vilket framgår av Rättegångsbalken 18 kap 1 §. Detta gör att den part som initierar tvist i domstol tar en risk. Detta innebär att utfallspoängen för X minskar vid felaktig anmälan.

Statens ordning för rättegångskostnader har alltså skapat följande tabell:

---

¹⁹ Händelserna som jag kallat umgängessabotage och vårdnadssvikt är ej upptaget i tabellen av utrymmesbrist. De saknar också betydelse i kommande diskussion.

²⁰ I vart fall försök att hämta barnen.

Planerat umgänge, för båda	10
Oplanerat umgänge, för X	1
Utdömda sanktioner för omvänt umgängessabotage, för Y	1
Utdömda sanktioner för omvänt umgängessabotage, för X	5
Anmälan om omvänt umgängessabotage, ej korrekt	1

Detta leder till en ny spelmatris:

	Förälder X ²¹		
		Följa avtalet	Anmäla Y
Förälder Y	Hämta barnen ²²	10,10	1, 1
	Inte hämta barnen	—	1, 5

Inledningsvis konstaterar vi att det utfall med högst totalt utfallspoäng är att X följer avtalet och att Y följer avtalet. Det är önskvärt.

Därefter noterar vi att det utfall där Y bedriver omvänt umgängessabotage och blir anmäld och får sanktionerna mot sig ger näst högst utfallspoäng. Det är också önskvärt. Det bästa är ju att när väl det omvända umgängessabotaget är ett faktum så faller sanktionerna ut.

Avslutningsvis så noterar vi att lägst utfallspoäng får de fall där X anmäler Y utan grund eller där Y inte utdöms sanktioner. Jag antar att det var också målsättningen med att förändra utfallspoängen vid okynnesanmälningar. Några andra regler än de av staten givna i rättegångsbalken *behöver* alltså inte formuleras.

Vill man trots allt ha egna formuleringar i avtalet för att förhindra okynnesanmälningar så går det. Det kan handla om att införa höga avgifter för att anmäla och att varje part ska bära sina kostnader oavsett utgången av målet. Inför hot om att varje slarv eller dålig tidpassning ska resultera i att Y anmäls för omvänt umgängessabotage som kostar advokatkostnader kommer Y att göra allt i sin makt för att det inte ska finnas någon grund för X att anmäla. X kommer också att få betala för varje form av

²¹ Händelserna som jag kallat umgängessabotage och vårdnadssvikt är ej upptaget i tabellen av utrymmesbrist. De saknar också betydelse i kommande diskussion.

²² I vart fall försök att hämta barnen.

anmälan vilket också förhindrar anmälningar som X inte tror kommer att leda till att Y tvingas betala sanktionen.

5. Avtalsformuleringar

När avtalet om ska formuleras ska spelteorins utfallspoäng översättas till sanktioner som förändrar beteendet hos parterna. Jag bedömer svårigheten med detta handla om att nu kommer vi att behöva mäta olika storheter på samma skala.

Jag ska nedan försöka redogöra för hur olika sanktioner kan utformas och formuleras i avtalet.

Jag har inga konstaterade anledningar till varför en part skulle vilja bedriva omvänt umgängessabotage. Däremot har jag antagit att syftet är att skada den andra föräldern. Jag har utgått att det kan finnas två sanktionsmetoder. Dels en metod som gör att utfört omvänt umgängessabotage medför att framtida umgängen ställs in för den saboterande föräldern dels att den saboterande föräldern utsätts för ekonomiska sanktioner.

5.1. Sanktioner av umgängeshindrande natur

Rent naturrättsligt utgår vi säkert ofta från att konflikter med barn handlar om att båda föräldrarna vill ha ut så mycket umgänge som möjligt med barnen själva. Vi kan tala om att konflikten handlar om bättre rätt till en begränsad resurs.

Det känns kanske naturligt då att varje samarbetsövertredelse i en sådan situation resulterar i att mer av den önskade begränsades resursen överförs till den andra parten. Kanske ska två helger med omvänt umgängessabotage resultera i att en storhelgs umgänge uteblir.

Detta är dock inte en framkomlig väg. Sådana sanktioner skulle inte vara förenliga med barnets bästa (umgänge med båda föräldrarna i vart fall växelvis vid storhelger) och dessutom utgår de från att Y ger högre utfall för storhelsumgänge än för omvänt umgängessabotage. Det är absolut inte säkert.

Om syftet, vilket ju är utgångspunkten, för omvänt umgängessabotage är att skada den andra föräldern genom att påtvinga denne umgänge oplanerat, så kan alltså en sanktionstyp där nytt umgänge överförs till den andra föräldern till och med förstärka drivkraften till omvänt umgängessabotage.

Några förslag till denna typ av sanktioner ges inte.

5.2. Sanktioner av ekonomisk natur

Ekonomiska sanktioner för att förhindra oönskat beteende används allmänt. Skadestånd har t.ex. både en reparerande och en förebyggande effekt.²³ Skadestånd utgår till den skadelidande.

Om sanktionen består av ett skadestånd till den drabbade skulle det i fall av omvänt umgängessabotage kunna bidra till att anmälningsbenägenheten för den drabbade föräldern ökar enligt det resonemang jag fört under avsnitt 4.3. Detta kompenseras då av reglerna om rättegångskostnader. Om det inte finns någon fördel att anmäla så kommer någon anmälan inte att äga rum. Det är alltså en fördel att sanktionen för omvänt umgängessabotage blir ett skadestånd.

När det gäller beloppets storlek har jag utgått från lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (1998:714), frihetsberövelagen. Enligt denna har den som suttit frihetsberövad utan att därefter dömas rätt till ersättning. Denna ersättning omfattar enligt 7 § kostnader men även lidande. Jag har som utgångspunkt för sanktionsbeloppets storlek tittat på hur praxis ser för lidande enligt denna lag.

Justitiekanslern skriver på sin hemsida²⁴ att praxis för ersättning för lidande är 30.000 kr för första månaden. Det motsvarar 1.000 kr per dag. Att lidandet av att sitta frihetsberövad utan att därefter dömas är större än att behöva umgås med sina egna barn utan att detta var planerat i förväg torde nog alla vara överens om. Men beloppet

---

²³ Hellner, 2014, sidan 39–42.

²⁴ Justitiekanslern, hemsida, 2017-05-17.

behöver vara högt främst för att förhindra det oönskade beteendet. Beloppet är därför i vart fall inte helt orimligt.

Ett problem med ekonomiska sanktioner är att föräldrar som lever på väldigt låg ekonomisk nivå kanske inte kan betala viten. Finns det inget utmättningsbart utrymme för Kronofogden så förlorar dessa delvis sin direkta verkan.

Avtalsformuleringsförslag

Den förälder som utan giltigt skäl inte hämtar barnen enligt detta avtal ska betala ett skadestånd till den andra föräldern om 1.000 kr per dag uteblivet umgänge med barnen.

5.3. Sanktioner mot okynnesanmälningar

Väljer man att inte nöja sig med rättegångsbalkens bestämmelser om att förlorande part i civilmål får bära både egna och motpartens rättegångskostnader kan man som nämnts i avsnitt 4.4 införa egna regler om rättegångskostnader. Kombinationen att det kostar parten att driva process oavsett utgång i målet liknar det som Dahlman beskriver i sitt resonemang som jag presenterat i avsnitt 3.3.

Eftersom jag har infört en processuell kostnad utöver lag föreslår jag samtidigt att denna kostnad inte tillfaller staten utan någon annan.

Avtalsformuleringsförslag

Den part som vill inleda talan om omvänt umgängessabotage ska betala en avgift om 1.000 SEK till Rädda Barnen.

I mål om omvänt umgängessabotage tar vardera part sina rättegångskostnader oavsett målets utgång.

6. Slutsatser

Syftet med denna uppsats var om det gick att lösa frågan om hur omvänt umgängessabotage går att lösa prekontraktuellt med inspiration från spelteorin fångarnas dilemma. Jag har därför beskrivit vad fångarnas dilemma är och därefter överfört denna teori på den speciella situation jag kallat omvänt umgängessabotage. Det har visat sig att teorin kan fungera som inspiration för att lösa problemen enligt beskrivningen.

Det omvända umgängessabotaget är en situation som kan uppstå mellan två föräldrar som har separerat men där båda enligt dom eller avtal har umgänge med de gemensamma barnen. Om den ena föräldern plötsligt upphör med sitt umgänge utan någon anledning som kan sägas vara till nytta för barnen har jag kallat detta för omvänt umgängessabotage. Denna föräldern saboterar umgänget för sig själv

Fångarnas dilemma beskriver en situation där personer vinner individuella fördelar genom att inte samarbeta men där deras gemensamma intressen vinner på att samarbeta. Traditionella lösningar på fångarnas dilemma finns. Det ena är att upprepa spelet. När man blir beroende av varandra kommer samarbete att främjas. Den andra lösningen, som inspirerat mina lösningar i denna uppsats, handlar om olika former av sanktioner för att ta ner utfallet av det icke samarbetande alternativet. Detta möjliggörs genom att utfallet blir bättre även för individen om den samarbetar istället för att inte samarbeta. Detta har jag redogjort för i avsnitt 3.3.

Genom att införa sanktioner har jag i avsnitt 4.2 visat att jag genom att införa sanktioner kan skapa incitament för att samarbeta, dvs egentligen följa avtalet. Jag har också visat att bara införandet av sanktioner vid misstänkt omvänt umgängessabotage kan skapa nya problem genom att den andra föräldern kan få incitament att anmäla och driva process. För att undvika detta har jag visat att nya regler för processkostnader, avgifter och sanktioner vid misslyckade processer kan förhindra detta.

Syftet var vidare att om jag lyckades med att hitta lösningar på problemet även fundera på hur avtalsformuleringar kan se ut. Dessa har jag under avsnitten 5.2 och Fel! Det går inrte att hitta någon referenskölla. presenterat.

7. Referenser

---

7. Referenser

7.1. Onlinekällor

Uppsala Universitet. Forskningsområden. *Institutionen för speldesign*. [Läst: 2017-05-18.] <http://www.speldesign.uu.se/forskning>.

Göteborgs Universitet, Handelshögskolan. Hallå där Martin Dufwenberg, som tagit fram en matematisk formel för snällhet. *Institutionen för nationalekonomi med statistik*. [Läst 2017-05-18.]

<http://economics.gu.se/aktuellt/nyheter/?languageId=100000&contentId=1375848&disableRedirect=true&returnUrl=http%3A%2F%2Feconomics.gu.se%2Fenglish%2Fnews-and-events%2Fnews%2Fd%2F%2Fworld-s-first-conference-on-psychological-game-theory.cid1375848%3FlanguageId%3D100001%26contentId%3D1375848>.

Nobelstiftelsen. The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2005. *Nobelprice.org*. [Läst 2017-05-18.]

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2005/

Oldenstedt, Boel. Föräldrabalk (1949:381) 2 a §, Lexino. 2017. [Läst 2017-01-22.]

<https://www.karnovgroup.se>.

Justitiekanslern. JK hemsida. [Läst 2017-05-17.]

<http://www.jk.se/ansokan/frihetsberovande/>.

7.2. Offentligt tryck

SOU 2017:6. *Se Barnet*. u.o. : Statens offentliga utredningar, 2017.

Socialstyrelsen. Socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge. *Socialstyrelsens föfattningssamling (SOSFS) 2012:4 (S) Allmänna råd.*

SOU 1978:10. *Barnets rätt 1.* u.o. : SOU, 1978.

Prop 1990/91:8, s. 30

7.3. Litteratur

Saldeen, Åke. *Barn- och föräldrarätt.* 7 upplagan. Uppsala : Iustus Förlag, 2013. ISBN 978-91-7678-847-9.

Molander, Per. *Fångarnas dilemma – en översikt.* Stockholm : Försvarets forskningsanstalt, 1984. ISSN 0281-0247.

Dahlman, Christian. *Rätt och Rättfärdigande.* 2:3. Lund : Studentlitteratur, 2010. ISBN 978-91-44-07066-7.

Binmore, Ken. *Kort om spelteori.* [övers.] Roland Poirier Martinsson. Lidingö : Fri Tanke, 2012. ISBN 978-91-86061-39-5.

Hellner, Jan och Radetzki, Marcus. *Skadeståndsrätt.* 9:1. Stockholm : Norstedts Juridik AB, 2014. ISBN 978-91-39-20691-0.

7.4. Rättsfall

NJA 1989 s. 335